

Några nedslag i rösträttsfrågan på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

BILD: Torshälla Rösträttsförenings fana, startad den 10 maj 1891.

Socialdemokratiska Arbetarepartiet

Allmän och lika rösträtt var vid socialdemokratins (SAP) bildande ett av dess politiska fundament¹.

BILD: Annons i Social-Demokraten för rösträttsdemonstration den 9 juli 1887.

SAP höll sin konstituerande kongress 1889 på Tunnelgatan i Stockholm. Det första principuttalande kongressen gjorde var i rösträttsfrågan. "Ehuru kongressen fullt ut erkänner, att klassförtrycket kan bestå lika väl i länder med som utan rösträtt, och ingalunda gör sig några illusioner angående de omedelbara följderna af den allmänna rösträttens införande; ehuru kongressen sålunda uttryckligen anser rösträtten blott som ett medel och icke som mål, fordrar dock kongressen den allmänna rösträtten som den viktigaste och mest uppfostrande politiska rätt i det nuvarande samhället och instämmer för sin del i Lill Jans resolutionen."

BILD: Lill-Jansresolutionen flygblad.

BILD: Ombudskort på den konstituerande kongressen.

BILD: Kongressens förste ordförande, Fredrik Sterky. Kongressens andre ordförande, John Kjellman. Det enda kvinnliga ombudet på kongressen, Alina Jägerstedt.

Man kan se en kontinuitet i partiets deklamationer gällande rösträtten genom åren.

SAP:s första program 1897 inleds med:

- I. Allmän, lika och direkt rösträtt vid politiska och kommunala val för alla till myndig ålder kunna medborgare, utan någon af könsskilnaden betingad olikhet. Valdagen en söndag eller en allmän fridag. Första kammarens afskaffande.

SAP:s program av 1911 inleds med:

- I. Allmän, lika och direkt rösträtt vid politiska och kommunala val för män och kvinnor från och med 21 år. Valdagen en söndag eller en allmän fridag. Författningsrevision, som genomför ett republikanskt och demokratiskt styrelsesätt.

I de politiska val som Sverige erbjöd på 1890-talet kunde omkring 5 % av befolkningen rösta. Hinke Bergegren kallade dessa val för humbug. I andrakammarvalet 1890 ställde SAP för första gången upp egna kandidater i Stockholm och Malmö, men på andra platser stödde man radikala liberala kandidater.

På SAP:s kongress 1891 beslöts att anordna en folkriksdag. Här var partiet överens med den existerande liberala rösträttsrörelsen.

Den första folkriksdagen samlades i Stockholm den 13 mars 1893. Valda var 123 ombud varav 28 socialdemokrater. Resultat visade redan nu att SAP skulle bli en makt att räkna med om den allmänna rösträtten infördes, detta trots att man ännu var en numerärt liten organisation enligt Partistyrelsens verksamhetsberättelse hade SAP första kvartalet 1894 8 521 betalande medlemmar.

SAP:s listor segrade i Stockholm, Göteborg och Malmö. Folkriksdagen utsåg en delegation för att besöka statsministern och frambära det av folkriksdagen representerade kravet på allmän rösträtt. Statsminister Boström vägrade att ta emot dem. Han förklarade att han icke kände några representanter för svenska folket, som var utsedda på annat sätt än grundlagarna angav.

BILD: Den första folkriksdagens ledande män. Socialdemokraten K. M. Ziesnitz, Liberalerna David Bergström och Julius Mankell.

BILD: Emilie Rathou. Hon var 1891 den första kvinnliga första maj-talaren och var med att starta Stockholms allmänna kvinnoklubb. Hon var också den enda kvinnan på den första folkriksdagen.

Det hölls också en andra folkriksdag 1896 med 146 deltagare varav 30 socialdemokrater. Folkriksdagarna präglades av motsättningar beträffande hur kampen för rösträtt skulle föras.²

BILD: Den andra folkriksdagen 1896.

En av frågorna som delade rösträttsrörelsen var frågan om politisk strejk. För SAP var rösträtten inte bara en rättsfråga. Rösträtten skulle användas för att införa ett nytt samhällssystem.

Rösträttsrörelsen fortsatte sitt arbete tills de liberala riksdagspartierna utvecklades till att bli mer av rikspartier med egen valorganisation, vilket ledde till en upplösning av rösträttsrörelsen som organisation.³

BILD: Protokoll överstyrelsen för Sveriges rösträttsföreningar 1897.

BILD: Sveriges rösträttsföreningar, flygblad 1898.

En ensam socialist i riksdagen

Den förste socialisten som valdes in i riksdagens andra kammare var Hjalmar Branting vid andrakammarvalet 1896. Han motionerade om ett slopande av den 100-gradiga skalan vid stadsfullmäktigeval och dess ersättande med lika rösträtt. Motionen avslogs.

BILD: Hjalmar Branting 1896.

På SAP:s kongresser 1894 och 1897 beslutades om att utlysa en politisk storstrejk till förmån för den allmänna rösträtten, vid lämplig tidpunkt. Då regeringen den 12 mars 1902 lade fram ett förslag om utökad rösträtt, vilken skulle innebära att 12,6 % av svenska folket skulle få rösträtt upplevdes detta som en provokation.

BILD: Örfilen, teckning av Arthur Sjögren i Karbasen den 22 /3 1902.

SAP kallade in en extrakongress den 10–12 april 1902 i Stockholms Folkets hus där det beslutades om påtryckning genom storstrejk.⁴

BILD: SAP:s extra kongress den 10 april 1902.

Kongressen valde ett storstrejksutskott för att organisera aktionerna. Storstrejksutskottet utsände ett upprop den 13 april 1902 för full medborgarrätt för hela folket. Rösträttssöndagar genomfördes, det vill säga demonstrationer varje söndag fram till behandlingen av rösträtten i riksdagen.

BILD: Kongressens uttalande i Storstrejksfrågan.

BILD: Partiets storstrejksutskott 1902: J. Andreasson, Hjalmar Branting, Kata Dalström, Charles Lindley, August Palm, C. E. Tholin och C. G. T. Wickman samt ytterligare fem utsända av kongressen: Herman Lindqvist, Gerhard Magnusson, Sven Persson, Anders Sjöstedt och Ernst Söderberg.

Rösträttsdagen den 20 april gick till historien. Då 30 000 demonstranter vände hem från mötet i Lill-Jansskogen möttes de av polis och kravaller utbröt. 72 personer anhölls och fyra personer fick uppsöka sjukhus, en med skallen spräckt. Dessa händelser anses dock ha säkrat rätten att demonstrera i Stockholm.⁵

BILD: Teckning av N. Kjellberg i Kläm den 3/5 1902.

Nästkommande "Rösträttssöndag" den 27 april blev en succé. Socialdemokraterna begärde tillstånd för att demonstrera, allt gick lugnt till och många icke-socialdemokrater gick med i demonstrationen för att visa sitt stöd för både demonstrationsrätt och den allmänna rösträtten.

BILD: Rösträttsdemonstration den 27 april 1902 Norra Bantorget, Stockholm.

BILD: Studenterna kommer till rösträttsdemonstrationen den 27/4 1902.

BILD: I demonstrationen den 27/4 1902 deltog en mängd borgerliga intellektuella, här konstnären Georg Pauli, professor V. Leche, författaren Per Hallström och redaktör Hugo Vallentin.

Arbetarnas rösträttsstrejk genomfördes den 15–17 maj. Omkring 120 000 personer deltog.⁶ "Den 15 maj, då debatten begynte, inställdes arbetet af tiotusentals arbetare, och så raskt försiggick demonstrationsstrejkens mobilisering, att redan dagen efter de strejkandes antal kunde uppskattas till 116,000. Ett sådant skådespel, förkunnande folkviljan, hade landet hittills aldrig skådat, och det förfelade ej heller sin verkan hvarken utåt eller inåt. Det märktes äfven på riksdagsdebatterna. Justitieministerns irriterade angrepp mot arbetarepartiet och Hj. Brantings tal och repliker gåfvo debatterna i andra kammaren sitt särmärke, medan första kammaren, till rätt stor öfverraskning, syntes benägen att slunga alla streckprojekt öfver bord och begära, i enlighet med biskop Billings skrifvelseförslag, en reform på allmänna rösträttens grund, dock med vidhängande af en mängd garantier bl. a. den graderade skalan."⁷

BILD: Affisch, demonstration efter storstrejken.

1902 utökades den socialdemokratiska riksdagsgruppen i andra kammaren till fyra personer.

Bild: Den socialdemokratiska riksdagsgruppen 1902: Nils Persson, Viktor Larsson, F. V. Thorsson och Hjalmar Branting,

Tanken på storstrejk i rösträttsfrågan var fortsatt levande och var föremål för medlemsomröstningar inom partiet både 1904 och 1907. 1904 fick nej-sidan en knapp majoritet (51 %), medan ja-sidan vann med betryggande marginal 1907 (68 %). Någon strejk blev det dock inte.

Bild: Den socialdemokratiska riksdagsgruppen 1905: Sittande: från vänster Ernst Blomberg, Viktor Larsson, Nils Persson, Hjalmar Branting, F. V. Thorsson och Herman Lindqvist. Stående från vänster L. J. Carlsson, August Nilsson, A. J. Christiernson, E. C. Kropp, N. E. Lindberg, E. A. Leksell och Bernhard Eriksson

Partiets riksdagsledamöter stödde visserligen Carl Lindhagens motion om utredning av kvinnorösträtt 1904, men partikongressen 1905 beslutade (med 96 röster mot 66) att man av taktiska skäl inte skulle driva frågan om kvinnlig rösträtt. Partiets riksdagsmotioner 1905 och 1906 föreslog därför (liksom tidigare) endast allmän rösträtt för män.

De socialdemokratiska kvinnorna begärde i början av 1906 en extra partikongress angående den kvinnliga rösträtten. Partistyrelsen lät frågan gå ut på omröstning bland arbetarekommunerna, där deras begäran avslogs.

Högerns strategi i rösträttsfrågan hade sedan flera år varit att gå med på allmän rösträtt för män, men med så kallade garantier, som skulle hindra att rösträtten fick allt för stor spridning och allt för stor effekt på riksdagens sammansättning. Genom beslut 1907 och 1909 (grundlagsändring) förverkligades detta i "Lindmans rösträttsreform". Socialdemokraterna förklarade reformen krig. I sin rösträttsmotion 1907 sade man sig inte längre ha "minsta anledning att af opportunitetsskäl hålla tillbaka vår principiella fordran på allmän och lika rösträtt till Andra Kammaren för alla myndiga och välfredade män och kvinnor."⁸ I motsvarande motion 1909⁹, underströk partiet att "rösträttsfrågan blir icke löst förr än demokratiens princip fullt ut segrat i stat och kommun".¹⁰

Bild: Borgarna bävar när arbetarna röstade om storstrejk, Karbasen den 27/3 1907.

Vid 1911 års val vidgades rösträtten och valet kan ses som den svenska vänsterns genombrott. Socialdemokraterna fick 64 platser i andra kammaren. Det fanns nu tre block i andra kammaren, socialdemokrater, liberaler och högern. Även i första kammaren gick SAP fram och fick 12 platser. I första kammaren var högerns majoritet orubbad och det skulle den förbli ända till demokratins genombrott.

Bild: Det sura äpplet. Teckning av P. Lindroth i Söndags-Nisse, den 12/5 1907.

Bild: Teckning av C. A. Jacobsson i Social-Demokraten den 1 /9 1911.

Bild: Affisch som plockas ned av polis, valet 1914.

På grund av det ömtåliga internationella läget under det första världskriget, krigsutbrottet kom andra frågor som försörjningssvårigheter i fokus, men SAP höll fortfarande fast vid tanken på en genomgripande författningsreform, främst ett avskaffande av den orättfärdiga inkomstbaserade 40-gradiga skalan i de kommunala valen som avgjorde sammansättningen av första kammaren.

Den 14 april 1917 fällde den första kammaren ännu en gång förslag om lika rösträtt. Den 27 april interpellade Hjalmar Branting statsminister Swartz om utsikten för en lösning av frågan om den fulla medborgarrätten. Den 5 juni lämnade Swartz ett svar som inte innehöll några utfästelser eller eftergifter, blott en hänvisning till höstens val, som Branting dock förklarade sig nöjd med. Utanför riksdagen hade Stockholms arbetare samlats för att öva påtryckning i rösträttsfrågan men även för att stödja Ivar Vennerströms interpellation om angelägna konkreta materiella krav.

BILDER: Kravaller på Gustav Adolfs torg den 5 juni 1917.

Efter höstens val 1917 bildade liberaler och socialdemokrater i oktober en regering som uttalade sin avsikt att utan dröjsmål inleda arbetet för att genomföra en författningsrevision i enlighet med valens utslag. Främst gällde det lika kommunal rösträtt, politisk rösträtt för kvinnor och revision av en del rösträttsstreck. En proposition låg färdig redan den 16 april 1918. Högern motsatte sig demokratiseringen och kunde tack vare sin majoritet i första kammaren fälla propositionen. Landet hann balansera på revolutionens rand innan en extrainkallad riksdag i december antog ett principbeslut om allmän och lika rösträtt. Eftersom det var fråga om grundlagsändring krävdes två beslut. Det första fattades den 24 maj 1919 och det bekräftades den 26 januari 1921.

Rösträttsreformen gjorde att valmanskåren tredubblades, från 1 192 922 till 3 222 917 personer, vilken utsåg en andra kammare med följande sammansättning:

SAP 93 mandat (+18)

Vänstersocialisterna 6 mandat (-1)

Sveriges kommunistiska parti 7 mandat (+7)

Högern 62 mandat (-8)

Liberalerna 41 mandat (-7)

Bondeförbundet 21 mandat (-9)

Bild: Förstasidan Social-Demokraten 8 oktober 1921.

BILD: Den allmänna rösträtten var säkrad. Brantings andra regering. Sittande från vänster F. V. Thorsson, Hjalmar Branting och Herman Lindqvist. Stående från vänster Olof Olsson, Torsten Nothin, Karl Schlyter, Assar Åkerman, Sven Linders, Per Albin Hansson, Anders Örne, Rickard Sandler och Carl Svensson.

Bild: Vykort utgivet 1928.

Kvinnornas rösträtt

Redan från början 1889 var socialdemokratins principiella ståndpunkt klar. Allmän rösträtt gällde för både män och kvinnor och på den skandinaviska arbetarkonferensen i Malmö 1892 fastslogs att: kvinnliga arbetare borde fackligt och politiskt stödjas i sin kamp för rättslig, politisk och ekonomisk likställighet med männen om ock kvinnans fulla frihet kunde nås först i det socialistiska samhället.¹¹

1892 bildades Stockholms allmänna kvinnoklubb vilken anslöt sig till det socialdemokratiska partiet.¹² Denna klubb blev moderorganisation till snart sagt hela den svenska socialdemokratiska kvinnorörelsen. Det var härifrån kvinnornas agitationskommitté, kvinnornas fackförbund och de socialdemokratiska kvinnokongresserna emanerade.

BILD: Allmänna kvinnoklubben på utflykt till Lill-Jansskogen 1900-talet.

Bild: 1895 affisch för deltagande i den andra folkriksdagen från Allmänna kvinnoklubben.

Rösträtten var en av de frågor som diskuterades i klubben.¹³ Partiet ansåg "kvinnofrågan" vara underordnad klasskampen och ledande personligheter som Axel Danielsson protesterade 1893 mot dem som aktivt ville driva den kvinnliga rösträtts-saken. Först när partiet organiserat och upplyst de arbetande kvinnorna skulle de bli mogna att få rösträtt.¹⁴

Diskussionen om hur rösträttskampen taktiskt skulle föras splittrade även kvinnorna. Konflikten framstod tydligt när "kvinnans politiska rösträtt" diskuterades den 4 november 1905. Anna Sterky var för kvinnlig rösträtt, men ansåg det taktiskt oklokt att nu föra fram kraven, eftersom det kunde fördröja lösningen av männens rösträttsfråga. Hon tyckte dessutom att arbetarklassens kvinnor var politiskt omogna. Ruth Pettersson (Gustavsson) talade om orsakerna till kvinnans politiska omogenhet. Hon ansåg heller inte att de hade något att fråna arbetarklassens män när deras krav blivit tillgodosedda. Hon tyckte det var bästa att ta sitt öde i egna händer och framlägga kravet om kvinnlig rösträtt på en gång.

BILD: Ruth Gustavsson och Anna Sterky.

Den allmänna kvinnoklubb bjöd till följd av diskussionerna in till ett möte om rösträttsfrågan där Hjalmar Branting inledde. Han menade att partiprogrammet var tydligt i sitt krav på allmän och lika rösträtt för både män och kvinnor från 21 år. Högern i första kammaren var beredd att ge rösträtt till kvinnor men bara med bevarande av streck, det vill säga en ordning som skulle bevara klassorättvisan. Det var därför oklokt att hindra en lösning av den manliga rösträtten. Arbetarkvinnorna borde hjälpa sina män i stället för att stödja de reaktionära överklasskvinnorna vilkas krav regeringen möjligen skulle gå med på då intresset sammanföll med regeringens. Branting ansåg att kvinnorna voro i sin fulla rätt men det krävde mera arbete för att få det in i själva medvetandet hos alla kvinnor.

De flesta på mötet var motståndare till Branting i frågan och såg kvinnlig rösträtt som en rättsfråga och inte en partifråga. Branting försvarade sig och sade att "öfverklassens män i vår första kammare icke alls skulle vara sena att gifva kvinnorna rösträtt men med streck för att i dessa ha en välbehöflig hjälp mot den samhällsfördärfvande socialismen och menade att vi skulle se saken lika praktiskt som rättsligt."

Ruth Petersson (Gustafson) anklagade partiet för dess lama agitation i den kvinnliga rösträttsfrågan. Kvinnans politiska omogenhet beror på att någon tid inte finns övrig för att skaffa sig kunskaper, lång arbetstid, dålig betalning, männen indirekt skuld därtill.¹⁵

Partiets inställning, fångad i satsen "männen först, kvinnorna sedan", var svår att smälta för många bland de socialdemokratiska kvinnorna och en grupp med Agda Östlund i spetsen hemställde i början av 1906 om inkallande av en extra partikongress för att besluta om partiets ställning till kvinnorösträtten. Det fodrades 500 underskrifter för en sådan begäran och insamlingen hade fått 1 190 underskrifter. Frågan sändes ut till arbetarkommunerna, där den, som tidigare nämnts, avslogs.¹⁶

Bild: Det fanns ingen självständig kvinnokamp. Tillsammans skulle man erövra medborgarrätten.

Den 27-29 januari 1907 höll de socialdemokratiska kvinnorna sin första konferens. På denna konferens var rösträttsfrågan en av de viktiga, men det var många viktiga frågor som trängdes om utrymmet, såsom ogifta mödrars ställning i samhället, skyddslagstiftning och yrkesinspektion, prostitutionsfrågan och fattigvårdsfrågan. Konferensen diskuterade livligt frågan om samarbete med den befintliga Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR). Man erkände fullt ut det verkligt stora LKPR uträttat, men ansåg å andra sidan Landsföreningens medlemmar och kvinnorna i fackföreningarna och de socialdemokratiska kvinnoklubbarna hade så skilda klassintressen, att något samarbete organisationerna emellan knappast vore tänkbart.

Man uttalade sitt stöd till LKPR men ansåg att då partistyrelsen satt upp fordran om rösträtt för kvinnorna på sitt dagsprogram behövdes ingen särskild organisation. Det stod dock var och en medlem fritt att ansluta sig till LKPR. Kraften skulle läggas på att organisera kvinnor inom arbetarkommunerna.

BILD: Den första konferensen för de socialdemokratiska kvinnorna den 27–29 januari 1907.

Konferenser antog även efter förslag av Ruth Gustafson ett uttalade om politisk storstrejk för rösträtts genomförande: "Efter en sakrik och belysande debatt om storstrejken som yttersta kampmedel för proletariatets män och kvinnor att ernå den politiska rösträtten, hemställer konferensen till *alla arbetarklassens kvinnor*, att när parollen från vår partistyrelse kommer om detta utomordentliga kampmedels upptagande till strid mot samhället och dess klasslagar, alla äro beredda att med hängifvenhet och mod deltaga i och stå solidariska med männen i denna storstrejk för eröfrandet af politiska rättigheter åt män och kvinnor vid myndig ålder."¹⁷

Vid ett stort möte ordnat LKPR lokalförening i Stockholm på Cirkus den 5 maj 1907 höll Ruth Gustavsson ett tal som markerade en socialdemokratisk klassposition: "Vi arbetsklassens kvinnor, som vid sidan om våra män och bröder arbeta i fabrikerna och å arbetsplatserna och skapa välbefinnande och kultur åt nationen, vi fattiga mödrar som giva åt samhället nya slavar, vi fordra medborgarrätt för att därigenom framskapa en stark arbetareklass i ett lyckligt fosterland. [...] Det socialdemokratiska partiet i vårt land är det enda, som erkänner kvinnornas värde, som upptagit kvinnornas rösträtt på sitt program. Därför ha de organiserade arbetarekvinnorna hittills ej så aktivt deltagit i den kvinnliga rösträttsrörelsen. Vi lita på våra manliga kamrater. Men detta hindrar dock icke att en stor del av oss deltaga även i den speciellt kvinnliga rösträttsrörelsen, så det skall ej kunna sägas att vi arbetarekvinnor ej verka för eller intressera oss för kvinnans rösträtt. Vi vilja även motverka halva reformer, som endast giver *en del* men inte alla kvinnor rösträtt. Vi äro bestämda motståndare till det förslag som rösträttsutskottet kommer med."¹⁸

BILD: Opinionsmöte för kvinnlig rösträtt.

BILD: Tackbrev till Ruth Gustafson från Lydia Wahlström.

Som medlem i LKPR försökte Ruth Gustafson påverka organisationen i en riktning som i högre grad drev rösträttsfrågan utifrån arbetarkvinnornas och de obemedlade kvinnornas perspektiv. Hon

försökte föra in den sociala frågan i LKPR. Efter den manliga rösträttsreformen 1907/09 inriktade sig socialdemokraterna på att avskaffa det så kallade fattigvårdsstrecket. Om en person erhöll fattigvårdsunderstöd förlorade denne sina medborgerliga rättigheter, det vill säga sin rätt att rösta. Ruth Gustafson tog upp denna fråga vid LKPR:s allmänna rösträttsmöte 1909 och argumenterade för att även LKPR borde arbeta för att avskaffa fattigvårdsstrecket, som hon menade skulle drabba kvinnor i högre grad än män. Hon fick inget gehör och förslaget lämnades utan åtgärd med hänvisning till LKPR:s stadgar om att föreningen skulle arbeta för rösträtt på samma villkor som män. Ruth Gustafson lämnade därefter LKPR.¹⁹

Friktionen mellan de socialdemokratiska kvinnorna och LKPR höjdes ytterligare när de socialdemokratiska kvinnorna antagit de internationella socialisternas resolution i Köpenhamn 1910.

LKPR:s ordförande Anna Whitlock angrep de socialdemokratiska kvinnorna vid ett möte med LKPR:s centralstyrelse som splittrare. Hon tyckte att den socialdemokraternas internationella resolution var främmande för den svenska rösträttsrörelsen, då den härstammade från Tyskland, "där klyftan klasserna emellan är vida större än hos oss" och hon kallade resolutionen för en "separatistresolution".

För Anna Whitlock var LKPR:s mål "Rösträtt för alla kvinnor för fosterlandets skull". Kontrasten mot klassperspektivet blev tydlig. De socialdemokratiska kvinnorna tyckte att LKPR drev ett narrspel när föreningen under parollen "rösträtt för alla kvinnor" vädjade om samma villkor som för männen, när dessa villkor genom olika streck stängde ute fattiga och obemedlade. På detta sätt bidrog de borgerliga kvinnorna snarare till att vidga än minska klassklyftor.²⁰

Köpenhamnsresolutionen sågs som en konsekvent fortsättning av de uttalanden som gjorts vid tidigare internationella sammankomster och även av de svenska socialdemokraternas kvinnokongress 1908. Köpenhamnsresolutionen uttryckte liksom tidigare uttalanden arbetarkvinnornas naturliga misstro och tvivel till den borgerliga rösträttsrörelsen.

"Med hänsyn till de fortsatta försök som göras för att bedraga kvinnornas stora flertal genom införandet av en inskränkt kvinnorösträtt och därmed samtidigt spärra vägen till politisk makt för hela proletariatet, betonar kongressen ännu en gång särskilt följande principer:

Den socialistiska kvinnorörelsen i alla länder tillbakavisar den inskränkta kvinnorösträtten som en förfälskning och ett förhånande av principen om kvinnans politiska jämlikhet. Den kämpar för det enda levande, konkreta uttrycket för denna princip: den allmänna kvinnorösträtten, given åt alla myndiga och oberoende av egendom, skattebetalning, bildningsståndpunkt eller andra betingelser, som utestänga det arbetande folkets medlemmar."²¹

BILD: Ruth Gustafsons kort och märke från Internationalens möte i Köpenhamn 1910.

De socialdemokratiska kvinnorna svarade med att 1912 fira den 12 maj som den internationella demonstrationsdagen för kvinnans medborgarrätt, det som senare skulle bli Internationella kvinnodagen.²²

BILDER: De första socialdemokratiska kvinnorna i kommunfullmäktige efter valet 1910.

Maria Qvist Gävle, tidigare ordförande i tjänarinneföreningen i Stockholm.

Anna Stenberg Malmö, kontorist.

Gertrud Månsson Stockholm, handelsidkarska.

Inom kort kom dock LKPR mer att rikta sin ovilja mer mot högern sedan Karl Staafs proposition röstades ned av första kammaren 1912 och än mer när 1918 års proposition fallit på grund av

förstakammarhögerns motstånd. LKPR radikaliserades och kom att gå på de socialdemokratiska kvinnornas linje "allmän rösträtt". De socialdemokratiska kvinnorna hjälpte också till att samla namn för LKPR:s opinionsyttringar för politisk rösträtt och valbarhet 1913-1914. Innebörden var 1914 att alla Sveriges kvinnor, som fyllt 18 år skall välja och vara valbara, ett krav på full medborgarrätt för Sveriges kvinnor.

BILD Omslag Morgonbris i samband med införandet av allmän rösträtt.

"Vi socialdemokratiska kvinnor ha i vår kamp för kvinnorösträtten, icke endast sett denna som en speciell kvinnofråga, en rättsfråga, utan fastmera som ett eftersträvat medel, att på allvar kunna taga upp striden mot de sociala orättvisor och missförhållanden som i sina verkningar hårdast drabbar den klass vi tillhöra. Därför har vårt arbete i denna fråga också varit politiskt betonat däruti att det företrädesvis utförts genom våra egna organisationer. Kvinnornas insatser i det politiska livet bliva naturligtvis, så väl som männens, formade efter partilinjerna, men härefter, så väl som förut, komma helt säkert stora frågor att kunna samla kvinnorna i enig samverkan, och någon gång lossa på partibandet."²³ / Ruth Gustavsson

BILD: Agda Östlund invaldes 1921 som den första socialdemokratiska riksdagskvinnan.

¹ Lars Olsson & Lars Ekdahl, *Klass i rörelse: Arbetarrörelsen i svensk samhällsomvandling*, Stockholm 2002, s. 36.

² Se SAP:s verksamhetsberättelse 1 jan.–31 dec. 1896. Handlingar rörande själva Folkrikdagarna finns i ARAB:s bibliotek; de finns även i Hjalmar Brantings, Frans Oskar Otto Björkmans och Fredrik Sterkys personarkiv.

³ I Fredrik Sterkys arkiv finns handlingar rörande rösträttsfrågan från tiden efterfolkrikdagarna. Bl.a. protokoll och handlingar från Överstyrelsen för Sveriges rösträttsföreningar från 1897.

⁴ SAP:s kongress 1902 hölls bakom stängda dörrar. Protokollet trycktes aldrig men renskrevs. Originalen finns hos ARAB men det har publicerats i faksimil i Arbetarnas kulturhistoriska sällsks årsbok 1982. Sigurd Klockare (utg.), *Mullrande åska: Kampen för allmän och lika rösträtt. De hemliga protokollen från SAP-kongresserna 1902 och 1907*, Stockholm 1982.

⁵ Magnus Olofsson, "Rösträttskravallerna i Stockholm 1902 och den återvunna demonstrationsrätten" Andrés Brink Pinto & Martin Ericsson (red.), *Politik underifrån: kollektiva konfrontationer under Sveriges 1900-tal*, Lund 2016, s. 41 f.

⁶ Se *Storstrejken: redogörelse från Arbetarepartiets verkställande utskott* Stockholm 1902; Sigurd Klockare 1982. Axel Raphaels klippssamling se: *Strejker 1902 och Politisk rösträtt*. I SAP:s arkiv finns en särskild serie om 9 volymer med handlingar rörande Storstrejken 1902. Här finns också kongress- och andra protokoll. Tänk på att protokollen från SAP:s VU och partistyrrelse är tillståndsbelagda.

⁷ SAP Verksamhetsberättelse 1902.

⁸ *Riksdagstrycket*: Motion AK 1907: 205 s. 6.

⁹ *Riksdagstrycket*: Motion AK 1909: 220 s. 1 (kursiv borttagen).

¹⁰ Handlingar rörande SAP:s handläggning av "Storstrejksfrågan" finns i 1889/F/21/10–11.

¹¹ Svensk arbetarrörelse under hundra år sid 188, Stockholm 1938 red Ture Nerman

¹² Det hade funnits kvinnoklubbar i Norrköping och Malmö tidigare. Ingen kvinnofråga existerar Christina Carlsson Wetterberg Arbetarhistoria 44-45 sid 11.

¹³ Se protokoll i volym 2651/1, tillhörande Stockholms Allmänna kvinnoklubb, datum: 1894-01-15, 1894-09-17, 1894-11-05 och 1894-12-17.

¹⁴ *Arbetet* 6/12 1892, 1/11 1893.

¹⁵ Se Från Alma till Ulla Stockholms Allmänna Kvinnoklubb de första 50 åren 1892-1942 sid 38-39, Stockholm 2011

¹⁶ Socialdemokratiska arbetarepartiets arkiv 1889/F/22/2

¹⁷ *Morgonbris* nr 1 1907 sid 8

¹⁸ *Social-Demokraten* 7/5 1907.

¹⁹ Politikens genusgränser Josefin Rönnbäck sid 88. Avesta 2004

²⁰ "De socialdemokratiska kvinnorna och L. K. P." *Morgonbris* nr 2 1911.

²¹ "De socialdemokratiska kvinnorna och L. K. P." *Morgonbris* nr 2 1911.

²² *Morgonbris* nr 6 1912.

²³ R. G-n, "Äntligen! Kvinnornas rösträtt – grundlag" *Morgonbris* nr 2 1921.